

FILOZOFIA LOGICKÉHO ATOMIZMU (II)

Bertrand RUSSELL

3. Atomárne a molekulárne výroky

Sylaby druhej prednášky som celkom nevyčerpal, a preto najprv dokončím tieto problémy.

V závere druhej prednášky som hovoril o samostatnej subsistencii jednotlivín, o tom, že každá jednotlivina jestvuje nezávisle od ostatných a logická možnosť jej existencie nezávisí od ničoho iného. Jednotliviny som priróvnať k starému chápaniu substancie, teda podobne ako substancie aj jednotliviny samostatne subsistujú, ale na rozdiel od nich nepretrvávajú v čase. Jednotlivina trvá spravidla veľmi krátko: síce netrvá len počas okamihu, ale veľmi krátko. V tom je rozdiel medzi jednotlivinami a starými substanciami, hoci vo svojom logickom statuse sa neodlišujú. Ako viete, jedna logická teória protirečí tomuto názoru. Podľa nej platí, že ak niečomu naozaj rozumiete, mali by ste rozumieť všetkému. Domnievam sa, že tento názor spočíva na istej konfúznosti. Ak ste oboznámení s jednotlivinou, úplne ju poznáte aj napriek tomu, že existuje mnoho výrokov,^a ktoré o nej neviete. Aby ste jednotlivinu poznali, nemusíte vedieť výroky o nej. Je to skôr naopak. Aby ste rozumeli výroku, v ktorom sa vyskytuje meno jednotliviny, musíte byť s danou jednotlivinou oboznámení. Predpokladom poznania zloženej entity je oboznámenosť s jednoduchšou entitou. Logika, proti ktorej chcem bojovať, však zdôrazňuje, že niečo úplne spoznáte až vtedy, keď budete poznať všetky vzťahy a vlastnosti danej veci, všetky výroky, ktoré sa o tejto veci zmieňujú. Z toho prirodzene odvodíte, že svet je vzájomne prepojený celok. Na tom spočíva logika monizmu. Táto teória sa bežne obhaja tak, že sa hovorí o „prirodzenosti“ veci, pričom sa predpokladá, že vec má niečo, čo možno nazvať jej „prirodzenosťou“. „Prirodzenosť“ veci sa komplikovane pletie s vecou, a zároveň sa od seba rozlišujú. Získate tak pohodlnú hojdačku, ktorá umožní odvodiť akýkoľvek záver, ktorý vám v danej chvíli vyhovuje. „Prirodzenosť“ veci by mala znamenať všetky pravdivé výroky, ktoré sa o danej veci zmieňujú. Keďže všetko súvisí so všetkým, nemôžete poznať každý fakt, v ktorom vystupuje jedna vec, a nevedieť nič o všetkých ostatných prvkoch univerza. Keď si uvedomíte, že tzv. „poznanie jednotliviny“

znamená len oboznámenosť s jednotlivinou a predpokladá sa pri rozumení každému výroku, ktorý sa o jednotlivine zmieňuje, potom podľa mňa pochopíte, že názor, podľa ktorého rozumenie menu jednotliviny predpokladá poznanie všetkých výrokov o tejto jednotlivine, je neprijateľný.

Mal by som zdôrazniť, že výraz „rozumenie“ sa často používa chybné. Ľudia hovoria o „rozumení univerzu“ a podobne. Avšak jediné, čomu môžete naozaj rozumieť (v striktnom zmysle slova), je symbol; a rozumieť symbolu znamená vedieť, čo zastupuje.

Od jednotlivín prejdem k predikátom, vzťahom a k tomu, čo chápeme pod rozumením slov, ktoré používame pre predikáty a vzťahy. V týchto prednáškach veľa čerpám z myšlienok, ktoré poznám od môjho priateľa Wittgensteina. Nemal som však možnosť dozvedieť sa, do akej miery sa zmenili jeho názory od augusta 1914; takisto neviem, či žije alebo je mŕtvy, preto som za tieto myšlienky zodpovedný len ja sám.

Rozumieť predikátu je niečo celkom iné ako rozumieť menu. Predikátom, ako viete, mám na mysli slovo, ktorým sa označuje vlastnosť, napríklad červený, biely, štvorcový, okrúhly. Rozumenie takémuto slovu zahŕňa iný akt mysle ako rozumenie menu. Aby ste rozumeli menu, musíte byť oboznámení s jednotlivinou, ktorú pomenúva, a musíte vedieť, že je menom tejto jednotliviny. To znamená, že na rozdiel od rozumenia predikátu rozumenie menu vôbec nepripomína formu výroku [proposition]. Rozumieť napríklad slovu „červený“ znamená rozumieť tomu, čo sa mieni tým, keď povieme, že vec je červená. Musíte tomu dať formu výroku [proposition]. O žiadnom konkrétnom „tomto“ nemusíte vedieť, že „Toto je červené“, ale musíte poznať význam tvrdenia, že niečo je červené. Musíte rozumieť tomu, čo možno nazvať výrazom „byť červený“. To je dôležité pre teóriu typov, ktorej sa budem venovať neskôr. Ide o to, že predikát sa musí vyskytovať len ako predikát. Keď sa zdanlivo vyskytuje ako subjekt, výraz treba rozšíriť a vysvetliť, pokiaľ, pravda, nehovoríte o samom slove. Môžete povedať „Červený! je predikát“, ale slovo „červený“ musíte dať do úvodzoviek, lebo hovoríte o slove „červený“. Keď rozumiete slovu „červený“, rozumiete výrokom formy „ x je červené“. Preto je rozumenie predikátu trochu komplikovanejšie než rozumenie menu. To isté platí aj pre vzťahy a v skutočnosti pre všetko, čo nie je jednotlivinou. Napríklad slovu „pred“ vo výraze „ x je pred y “ porozumiete, ak rozumiete, čo tento výraz znamená, keď je dané x a y . Nechcem povedať, že viete, či je tento výrok pravdivý, ale mám na mysli, že mu rozumiete. Opäť platí to isté. Vzťah sa môže vyskytovať len ako vzťah, nikdy ako subjekt. Vždy budete musieť použiť hypotetické výrazy namiesto

reálnych. Aby ste napríklad dostali význam tvrdenia „Pred' je vzťah“, musíte ho rozšíriť takto: „Ak poviem, že x je pred y , tvrdím vzťah medzi x a y .“

Slová rôznych druhov sa používajú rozlične. Každé slovo sa musí použiť správne, nie nesprávne. Kontradikcie týkajúce sa typov vznikajú z toho, že symboly použijeme nesprávne.

Prv než sa prestanem venovať otázkam, ktorými som sa mal zaoberať minule, musím uviesť ešte jednu myšlienku. Vynorila sa v diskusii v závere poslednej prednášky. Ide o to, že (napríklad) unárne vzťahy možno formálne redukovať na binárne, binárne na ternárne a vzťah nižšieho rádu na vzťah nasledujúceho vyššieho rádu. Opačná redukcia však nie je možná. Všimnime si slovo „červený“. Hovoríme „Toto je červené“, „Tamto je červené“ atď. Ak sa niekto domnieva, že z nejakého dôvodu by sme mali pokračovať bez subjekt-predikátových výrokov, stačí len vziať štandardnú červenú vec a vzťah, ktorý možno nazvať „farebnou podobnosťou“, farebnou rovnakosťou. Tento vzťah by bol bezprostredný a jeho súčasťou by nebolo vlastnenie určitej farby. Červené veci môžete potom definovať ako všetky veci, ktoré sa danej veci farebne podobajú. To prakticky odporúčali Berkeley a Hume, ibaže si nevšimli, že vlastnosti redukujú na vzťahy, ale domnievali sa, že sa celkom zbavili „abstraktných ideí“. Takto môžete korektným spôsobom formálne redukovať predikáty na vzťahy. Z empirického ani logického hľadiska proti tomu nemožno nič namietat'. Rovnako môžete redukovať binárne vzťahy na ternárne, ak sa domnievate, že je to výhodné. Royce v tom našiel veľkú záľubu. Z nejakého dôvodu sa mu viac páčili ternárne vzťahy než binárne; demonštroval to vo svojich príspevkoch k matematickej logike a princípom geometrie.

Toto všetko je možné. Pokiaľ uznáte, že je to možné, osobne v tomto nevidím nijaký konkrétny zmysel. Nevidím nijaký konkrétny dôvod predpokladať, že najjednoduchšie vzťahy vo svete sú (povedzme) n -tého rádu. Neexistuje však ani nijaký *apriórny* dôvod proti tomu. Na druhej strane opačná redukcia nie je možná okrem niektorých zvláštnych prípadov, v ktorých má vzťah isté špecifické vlastnosti. Napríklad binárne vzťahy možno redukovať na totožnosť predikátov, pokiaľ sú symetrické a tranzitívne. Pre vzťah farebnej podobnosti platí, že ak sa A farebne podobá B a B sa podobá C , tak A sa podobá C ; a ak A je v tomto vzťahu k B , tak aj B je v tomto vzťahu k A . Pri asymetrických vzťahoch je to však iné.

Všimnime si vetu „ A je väčšie ako B “. Je jasné, že jadrom výroku „ A je väčšie ako B “ nie je, že A a B majú spoločný predikát, lebo inak by aj B bolo väčšie než A . Takisto je zrejmé, že sa v ňom netvrdí, že majú rôzne predikáty, lebo ak A má iný predikát ako B , B má iný predikát ako A , takže v prípade

totožnosti aj rozdielnosti predikátov dostanete symetrický vzťah. Napríklad ak A má inú farbu ako B , B má inú farbu ako A . Symetrické vzťahy teda možno formálne redukovať buď na totožnosť, alebo na rozdielnosť predikátov; v prípade nesymetrických vzťahov to nie je možné. Nemožnosť redukcie binárnych vzťahov na totožnosť alebo odlišnosť predikátov má veľký význam pre tradičnú filozofiu, lebo mnohé tradičné filozofie predpokladajú, že každý výrok má v skutočnosti subjekt-predikátovú formu, čo určite nie je pravda. Táto teória dominuje vo väčšine tradičných metafyzik, v starej idei substancie a vo veľkej časti teórie absolútna. Na tradičnú metafyziku teda veľmi vplýval logický názor, podľa ktorého sa výrok vždy dá vyjadriť v subjekt-predikátovej forme.

Dokončil som problematiku minulej prednášky a teraz prejdem k téme dnešnej prednášky, k *molekulárnym* výrokom. Nazývam ich molekulárnymi výrokmi, lebo obsahujú iné výroky, ktoré možno nazvať ich atómami; molekulárne výroky obsahujú výrazy „alebo“, „ak“, „a“ atď. Príkladom molekulárneho výroku v mojom chápaní je veta: „Bud' je dnes štvrtok, alebo sme sem všetci prišli omylom.“ Molekulárny je takisto výrok „Ak prší, vezmem si dáždnik“, lebo obsahuje dve časti: „Prší“ a „Vezmem si dáždnik.“ Aj výrok „Pršalo a vzal som si dáždnik“ je molekulárny. To isté platí aj pre výrok: „Predpoklad, že prší, je nezlučiteľný s predpokladom, že si nevezmem dáždnik.“ Jestvujú rôzne výroky tohto druhu, ktoré možno skladať *ad infinitum*. Skladajú sa z výrokov spojených slovami „alebo“, „ak“, „a“ atď. Pamätáte sa, že atomárny výrok som definoval ako výrok, ktorý obsahuje jedno sloveso. Od atomárnych výrokov sa dostaneme k zloženým výrokom dvojako. Jedným spôsobom, o ktorom som práve hovoril, sa dostanete k molekulárnym výrokom. O druhom spôsobe budem hovoriť v nasledujúcej prednáške; nejde v ňom o dva spojené výroky, ale o jeden výrok obsahujúci viac než dve slovesá, ako príklad môže slúžiť viera, želanie atď. „Verím, že Sokrates je smrteľný.“ Vyskytujú sa tu dve slovesá: „verím“ a „je“. Alebo: „Želám si, aby som bol nesmrteľný.“ Každý výrok, v ktorom sa vyskytujú slová „želať si“, „veriť“, „pochybovať“, obsahuje dve slovesá. Mnoho psychologických postojov obsahuje dve slovesá, ktoré však nie sú explicitne vyjadrené, ale ide o dve slovesá v jednom výroku. Dnes budem hovoriť o molekulárných výrokoch a pochopíte, že môžete utvoriť výroky so slovami „alebo“ a „a“ atď., ktoré sa neskladajú z atomárnych výrokov. Zatiaľ sa však môžeme obmedziť na výroky, ktoré pozostávajú z atomárnych výrokov. Každý atomárny výrok alebo každý výrok o „viera“ atď. poukazuje buď pravdivo, alebo nepravdivo len na jeden fakt. Podstata výroku spočíva v tom,

že s faktom môže korešpondovať dvoma spôsobmi, ktoré sa dajú nazvať pravdivý a nepravdivý spôsob. Možno to ilustrovať takto:

Pravdivý:	$\overrightarrow{\text{Výrok}}$	Fakt
Nepravdivý:	Fakt	$\overrightarrow{\text{Výrok}}$

Predpokladajme, že máme výrok „Sokrates je smrteľný“; buď existuje fakt, že Sokrates je smrteľný, alebo fakt, že Sokrates nie je smrteľný. V jednom prípade výrok s ním korešponduje tak, že je pravdivý, v druhom prípade tak, že je nepravdivý. To je jeden spôsob, ako sa výrok odlišuje od mena.

S každým faktom korešpondujú dva výroky, jeden pravdivý a druhý nepravdivý. Nepravdivé fakty neexistujú, takže nemáte jeden fakt pre každý výrok, ale len pre každý pár výrokov. To sa týka atomárnych výrokov. Pravdivosť alebo nepravdivosť výroku „ p alebo q “, „Sokrates je smrteľný alebo Sokrates stále žije“, však závisí od dvoch faktov. Jeden fakt korešponduje s výrokom p a druhý s výrokom q . Na zistenie pravdivostnej hodnoty výroku „ p alebo q “ sú relevantné oba fakty. Nepredpokladám, že vo svete existuje jeden disjunktívny fakt zodpovedajúci výroku „ p alebo q “. Nezdá sa prijateľné, že v skutočnom objektívnom svete sa vyskytujú fakty, ktoré by sa dali opísať ako „ p alebo q “. Nebudem sa však príliš spoliehať na to, čo sa niekomu zdá alebo nezdá prijateľné: na to sa vôbec nemôžete spoliehať. Zatiaľ si nemyslím, že vznikajú nejaké ťažkosti z predpokladu, že pravdivostná hodnota výroku „ p alebo q “ nezávisí od jedného objektívneho disjunktívneho faktu, ale od dvoch faktov, z ktorých jeden korešponduje s výrokom p a druhý s q : s p korešponduje fakt a s q takisto korešponduje fakt. To znamená, že pravdivostná hodnota výroku „ p alebo q “ závisí od dvoch faktov, nie od jedného ako výroky p , resp. q . Vo všeobecnosti významu výroku, ktorý dostanete zložením dvoch výrokov, porozumiete vtedy, keď viete, za akých okolností je pravdivý, ak sú dané pravdivostné hodnoty p a q . To je celkom jasné. Pre výrok „ p alebo q “ platí nasledujúca schéma (kde „TT“ znamená „ p a q sú pravdivé“, „TF“ znamená „ p je pravdivé a q je nepravdivé“ atď.):^b

TT	TF	FT	FF
T	T	T	F

Spodný riadok stanovuje pravdivostnú hodnotu výroku „ p alebo q “. V skutočnom svete nemusíte hľadať predmet, ktorý sa nazýva „alebo“, a povedať: „Aha, pozri sa na toto. To je 'alebo'.“ Nič také neexistuje a dostanete sa do problémov, ak sa takto pokúsite analyzovať výrok „ p alebo q “. Uvedená schéma úplne vysvetľuje význam disjunkcie.

Keď pravdivostná hodnota molekulárneho výroku závisí len od pravdivostných hodnôt výrokov, z ktorých sa skladá, ide o tzv. pravdivostné funkcie výrokov. To isté sa týka výrokov „ p a q “, „ak p , tak q “ a „ p je nezlučiteľné s q “. Keď poviem „ p je nezlučiteľné s q “ mám na mysli len to, že p a q nie sú zároveň pravdivé. Nič viac tým nemyslím. Takéto veci sa nazývajú pravdivostnými funkciami a molekulárne výroky, ktorými sa dnes zaoberáme, sú prípadmi pravdivostných funkcií. Ak p je výrok, tak pravdivostná hodnota tvrdenia „Verím, že p “ nezávisí len od pravdivostnej hodnoty p , lebo verím niektorým, ale nie všetkým pravdivým výrokom, a verím niektorým, ale nie všetkým nepravdivým výrokom.

Chcem vám stručne priblížiť, ako sú pravdivostné funkcie vystavané. Všetky druhy pravdivostných funkcií môžete vybudovať z jedného zdroja, z „ p je nezlučiteľné s q “, čo znamená, že p a q nie sú zároveň pravdivé, ale aspoň jedno z nich je nepravdivé.

Výraz „ p je nezlučiteľné s q “ označíme ako $p|q$.

Všimnime si napríklad $p|p$, teda „ p je nezlučiteľné so sebou“. V tomto prípade je p nepravdivé, teda „ $p|p$ “ znamená „ p je nepravdivé“, t.j. $p|p = \text{ne-}p$. Význam molekulárnych výrokov celkom určuje ich pravdivostná schéma a nič iné. Dve veci s tou istou pravdivostnou schémou môžete preto stotožniť.

Výrok „ak p , tak q “ jednoducho znamená, že nemôžete mať p a nemať q , teda p je nezlučiteľné s nepravdivosťou q :

$$\text{„Ak } p, \text{ tak } q\text{“} = p|(q|q).$$

Z toho vyplýva, že ak p je pravdivé, tak q je pravdivé, lebo p nemôže byť pravdivé a q nepravdivé.

Výrok „ p alebo q “ znamená, že nepravdivosť p je nezlučiteľná s nepravdivosťou q . Ak p je nepravdivé, q nie je nepravdivé a vice versa. Dostanete

$$(p|p)|(q|q).$$

Výrok „ p a q sú zároveň pravdivé“ znamená, že p nie je nezlučiteľné s q . Keď p a q sú pravdivé, neplatí, že aspoň jedno z nich je nepravdivé. Teda:

$$\text{„}p \text{ a } q \text{ sú zároveň pravdivé“} = (p|q)|(p|q).$$

Celá deduktívna logika sa zaoberá len komplikovaním a rozvíjaním tejto myšlienky. Pán Sheffer ako prvý ukázal, že na tento účel je dostatočná idea nezlučiteľnosti, a vzápätí významnú prácu v tejto oblasti urobil M. Nicod. Tento spôsob je omnoho jednoduchší ako ten, ktorý sa uvádza v *Principia Mathematica*, kde sa začína dvoma primitívnymi ideami „alebo“ a „ne-“.

Podľa prvého spôsobu pre dedukciu stačí len jedna premisa. Tejto otázke sa ďalej nebudem venovať, lebo by sme sa dostali do matematickej logiky.

Nevidím nijaký dôvod, prečo by fakty korešpondujúce s molekulárnymi výrokmami mali byť zložené; ako som totiž povedal, korešpondencia molekulárneho výroku s faktmi je iného druhu ako korešpondencia atomárneho výroku s faktom. V tejto súvislosti si treba všimnúť osobitný problém, či existujú negatívne fakty. Existujú fakty, ktoré by sme mohli nazvať napríklad faktom, že „Sokrates nežije“? V doterajších úvahách som predpokladal, že negatívne fakty existujú, že napríklad s výrokom „Sokrates žije“ korešponduje v skutočnom svete fakt, že Sokrates nežije. Niektorí ľudia prejavujú nechuť k negatívnym faktom, podobne ako nechcú, aby sa vo svete vyskytoval fakt „ p alebo q “. Máte pocit, že existujú len pozitívne fakty a že negatívne výroky akosi vyjadrujú pozitívne fakty. Keď som o tom prednášal na Harvardovej univerzite, dokazoval som existenciu negatívnych faktov, čo vzbudilo nepokoj: poslucháči vôbec nechceli počuť o existencii negatívnych faktov. Stále si myslím, že existujú. Jeden z mojich poslucháčov na Harvardovej univerzite, pán Demos, vzápätí napísal článok do časopisu *Mind*, v ktorom vysvetľuje, prečo neexistujú negatívne fakty. Bol publikovaný roku 1917 v aprílovom čísle. Domnievam sa, že urobil maximum v prospech názoru, že negatívne fakty neexistujú. Je to ťažká otázka. Chcem vás iba požiadať, aby ste nedogmatizovali. Netvrdím, že existujú, ale že môžu existovať.

O negatívnych výrokochoch [propositions] možno uviesť niekoľko poznámok. Pán Demos *po prvé* zdôrazňuje, že vymedzenie [definition] negatívneho výroku vôbec nezávisí od poznávajúceho subjektu. S tým súhlasím. Predpokladajme, že keď poviem „Sokrates nežije“, zareagujete, že vyjadrujem len to, že neverím propozícii, že Sokrates žije. V skutočnom svete musíte niečo nájsť, na základe čoho by bola pravda, že tomuto výroku neverím. Jediná otázka znie, čo to má byť. Toto je jeho *prvá* myšlienka.

Jeho *druhá* myšlienka spočíva v tom, že negatívny výrok netreba chápať doslovne. Hovorí, že výrok „Sokrates nežije“ nevyjadruje fakt tak priamo ako výrok „Sokrates je človek“. Jeho jediný argument v prospech tejto myšlienky spočíva v tom, že neverí, že sa vo svete nachádzajú negatívne fakty. Zdôrazňuje, že v skutočnom svete sa nemôžu vyskytovať fakty, napríklad „Sokrates nežije“, ako jednoduché, a preto treba nájsť nejaké vysvetlenie, interpretáciu negatívnych výrokov, ktoré nemôžu byť také jednoduché ako pozitívne výroky. K tomuto bodu sa vrátim, ale nemôžem s ním súhlasiť.

S jeho *tretou* myšlienkou nemôžem celkom súhlasiť. Tvrdí, že výskyt slova „ne-“ nemožno chápať ako kvalifikáciu predikátu. Ak napríklad poviete „Toto nie je červené“, možno by ste chceli pokladať slovo „ne-červené“ za

predikát. Nemôže ním však byť. Najmä preto, že mnohé výroky nie sú výrazmi predikátov; a po druhé preto, že slovo „ne-“ sa aplikuje na celý výrok. Správne vyjadrenie by bolo: „Nie: toto je červené.“ „Ne-“ sa aplikuje na celý výrok „Toto je červené“, čo možno jasne vidieť v mnohých prípadoch. Keď si všimnete príklad, ktorý som uviedol pri analýze deskripcii,^c „(Tento) súčasný kráľ Francúzska nie je holohlavý“ a výraz „ne-holohlavý“ pokladáte za predikát, malo by sa usúdiť, že výrok je nepravdivý, lebo nijaký súčasný francúzsky kráľ neexistuje. Je však jasné, že výrok „(Tento) súčasný kráľ Francúzska je holohlavý“ je nepravdivý, a teda jeho negácia musí byť pravdivá. Keby ste však „ne-holohlavý“ chápali ako predikát, nebolo by to tak. Takže vo všetkých výrokoch obsahujúcich „ne-“ treba „ne-“ chápať tak, že sa aplikuje na celý výrok. Správne má byť „ne- p “.

Teraz prechádzame k otázke, ako máme interpretovať „ne- p “. Pán Demos navrhuje, že keď tvrdíme „ne- p “, v skutočnosti tvrdíme, že existuje nejaký výrok q , ktorý je pravdivý a nezlučiteľný s p (hovori o „opaku p “, ale význam je podľa mňa ten istý). Navrhuje definíciu:

„ne- p “ znamená „Existuje výrok q , ktorý je pravdivý a nezlučiteľný s p “.

Keď napríklad poviem „Táto krieda nie je červená“, tvrdím, že existuje výrok v tomto prípade výrok „Táto krieda je biela“ ktorý je nezlučiteľný s výrokom „Toto je červené“, a že ste všeobecnú negatívnu formu použili preto, lebo nevíete, ktorý výrok je skutočne pravdivý a je nezlučiteľný s p . Pravdaže, môžete poznať správny výrok, ale môže vás viac zaujímať skutočnosť, že p je nepravdivé, než konkrétny príklad, na ktorého základe je nepravdivé. Napríklad chcete dokázať, že niekto je klamár, a preto vás veľmi zaujíma nepravdivosť jeho výroku. Takisto vás môže viac zaujímať všeobecný výrok, a nie konkrétny prípad; ak teda niekto tvrdil, že táto krieda je červená, môže vás viac zaujímať, že nie je červená, než to, že je biela.

Pre mňa je veľmi ťažké uveriť tejto teórii nepravdivosti. V prvom rade možno proti nej namietnuť, že nezlučiteľnosť sa stáva fundamentálnou a objektívnou skutočnosťou, ktorá nie je omnoho jednoduchšia ako pripustenie negatívnych faktov. Aby sa „ne-“ dalo redukovat' na nezlučiteľnosť, musí ako korešpondujúci fakt existovať „ p je nezlučiteľné s q “. Nech je interpretácia „ne-“ akákoľvek, je celkom jasné, že existuje *nejaká* interpretácia, ktorá vám dá fakt. Tvrdenie „V tejto miestnosti nie je hroch“ možno evidentne interpretovať tak, že existuje korešpondujúci fakt, ktorý však nespočíva len v tom, že každú časť tejto miestnosti zaplnia niečo, čo nie je hroch. Napokon by sa ukázali ako nevyhnutné fakty takého druhu, ktoré sme sa pokúsili odstrániť. Keď sme sa pokúsili odstrániť negatívne aj molekulárne

fakty, dosiahli sme nanajvýš to, že sme negatívne fakty nahradili molekulárnymi faktmi. Nemyslím si, že paradoxu sa takto úspešne vyhneme, najmä keď si všimnete, že aj keď nezlučiteľnosť prijmeme ako druh fundamentálneho vyjadrenia faktu, nebude sa vyskytovať medzi faktmi, ale medzi výroky. Ak poviem „ p je nezlučiteľné s q “, musí byť buď p , alebo q nepravdivé. Je jasné, že žiadne dva fakty nie sú nezlučiteľné. Nezlučiteľné sú výroky [propositions], p a q . Ak teda chápete nezlučiteľnosť ako fundamentálny fakt, musíte pri vysvetlení negácií výrokov pokladať za fundamentálny fakt niečo, čo zahŕňa výroky [propositions], a nie fakty. Je jasné, že propozície by ste nenazvali „reálnymi“. Keby ste robili inventarizáciu sveta, propozície by ste nenašli. Našli by ste fakty, viery, želania, chcenia, ale nie propozície. Nie sú nezávislé, a preto nezlučiteľnosť výrokov [propositions], ktorá sa chápe ako konečný fakt skutočného sveta, bude treba dobre spracovať a zamaskovať, aby naozaj fungovala. Nemyslím si teda, že toto zjednodušenie úspešne odstraňuje negatívne fakty. Podľa mňa zistíte, že jednoduchšie je pokladať negatívne fakty za fakty; fakt „Sokrates nežije“ treba pokladať za skutočný objektívny fakt v tom zmysle, v akom je „Sokrates je človek“ objektívnym faktom. Predložená teória pána Demosa je rozpracovaním teórie, na ktorú človek narazí, len čo sa pokúsi vysvetliť negatívne fakty. Z uvedených dôvodov si však nemyslím, že zodpovedá skutočnosti, a podľa mňa zistíte, že je lepšie chápať negatívne fakty ako základné [ultimate]. Inak bude veľmi ťažké povedať, čo korešponduje s výrokom. Nepravdivý pozitívny výrok, napríklad „Sokrates žije“, je nepravdivý pre fakt, ktorý existuje v skutočnom svete. Niečo môže byť nepravdivé len vďaka faktu, a preto ak neuznáte negatívne fakty, veľmi ťažko sa bude dať povedať, čo sa v skutočnosti stane, keď vyslovíte nepravdivé pozitívne tvrdenie. Domnievam sa, že všetky tieto otázky sú zložité, a argumenty existujú pre obe strany. Som však náchylný veriť, že negatívne fakty existujú a že disjunktívne fakty neexistujú. Odmietnutie disjunktívnych faktov však vedie k istým ťažkostiam, ktorým sa musíme venovať v súvislosti so všeobecnými výroky v neskoršej prednáške.

Diskusia

Otázka: Pokladáte výrok [proposition] „Sokrates je mŕtvy“ za pozitívny alebo negatívny fakt?

Pán Russell: Čiastočne ide o negatívny fakt. Povedať, že človek je mŕtvy, je komplikované. Spájajú sa v tom dve tvrdenia „Sokrates žil“ a „Sokrates nežije“.

Otázka: Keď do vety vložíte „ne-“, nadobudne formálny charakter záporu a vice versa?

Pán Russell: Nie, myslím si, že musíte prejsť k významu slov.

Otázka: Myslel som, že je veľký rozdiel medzi „Sokrates žije“ a „Sokrates nie je žijúci človek“. Myslím si, že je možná tzv. negatívna existencia a že existujú veci, o ktorých nič nevieme. Sokrates nepochybné žil, ale už nie je v stave, v ktorom je žijúci človek.

Pán Russell: Nezaoberal som sa otázkou existencie po smrti, ale slová som chápal len v ich každodennom význame.

Otázka: Ako možno podľa vás testovať, či daný výrok je pozitívny alebo negatívny?

Pán Russell: Formálny test neexistuje.

Otázka: Keby ste mali formálny test, neznamenalo by to, že by ste vedeli, či negatívne fakty existujú alebo neexistujú?

Pán Russell: Nie, myslím si, že nie. V logicky dokonalom jazyku, ktorý som načrtol v teoretickej podobe, by bolo vždy okamžite jasné, či výrok je pozitívny alebo negatívny. Na interpretáciu negatívnych výrokov by to však nemalo vplyv.

Otázka: Mohla by existencia negatívnych faktov byť niečím viac než len definíciou?

Pán Russell: Áno, myslím si, že by mohla. Predmetom metafyziky je opisovať svet. Otázka, či sa v úplnom opise sveta vyskytnú alebo nevyskytnú aj negatívne fakty, je podľa mňa jasná a korektná.

Otázka: Ako definujete negatívne fakty?

Pán Russell: Ak je pravda, že negatívnosť je základná [ultimate], nemožno podať všeobecnú definíciu.

4. Výroky a fakty s viac než jedným slovesom; viery atď.

Spomeňte si, že keď som prebral atomárne výroky, spomenul som dve komplikovanejšie formy výrokov, ku ktorým prejdeme od atomárnych výrokov: *prvé* som nazval molekulárnymi výrokmi a obsahujú slová ako „alebo“, „a“, „ak“ zaoberal som sa nimi v poslednej prednáške; *druhé* obsahujú dve alebo viac slovíes, napríklad „verit“, „želať si“, „chciet“ atď. V prípade molekulárných výrokov sme sa nestretli s novou formou faktov, ale len s novou formou výrokov. Ak teda máte disjunktívny výrok, napríklad „ p alebo q “, nie je správne povedať, že vo svete sa vyskytuje disjunktívny fakt korešpondujúci s výrokom „ p alebo q “, ale sa v ňom vyskytuje len fakt, ktorý korešponduje s p , a fakt, ktorý zodpovedá q , pričom pravdivostná hodnota disjunktívneho výroku je odvodená z týchto samostatných faktov. V tomto prípade sme sa zaoberali len novou formou výrokov, a nie novou formou faktov. Dnes si všimneme novú formu faktov.

Filozofickú logiku, filozofickú časť logiky, ktorou sa zaoberáme od Vianoc (1917), možno chápať ako inventár, alebo ak sa vám viac páči dehonesťujúcejšie slovo, ako „zoo“, ktoré obsahuje všetky rozmanité formy faktov. Dávam prednosť spojeniu „formy faktov“ pred výrazom „formy výrokov“. Keď to aplikujeme na problém molekulárnych výrokov, ktorými som sa zaoberal minule, keby niekto takto analyzoval formy faktov, zaoberal by sa skôr *vierou*^d o molekulárnom výroku, než samým molekulárnym výrokom. V zhode s realizmom, ktorý by mal byť súčasťou každého metafyzického štúdia, vždy chcem skúmať skutočný fakt alebo množinu faktov a zdá sa mi, že v logike to platí rovnako ako v zoológii. V logike sa zaoberáte formami faktov, rôznymi druhmi faktov, rôznymi *logickými* druhmi faktov, ktoré sa vyskytujú vo svete. Dnes chcem zdôrazniť, že fakty, ktoré sa vyskytujú, keď niekto verí, želá si, chce, majú inú logickú formu než atomárne fakty obsahujúce jedno sloveso, ktorými som sa zaoberal v druhej prednáške. (Pravda, existuje mnoho foriem, ktoré fakty môžu mať - v skutočnosti ich je nekonečne veľa - a nechcem, aby ste nadobudli dojem, že sa mienim všetkými zaoberať.) Zoberte do úvahy ľubovoľnú aktuálnu vieru. Chcem, aby ste pochopili, že nehovorím o vierach, ako sa hovorí o súdoch v teórii poznania, v ktorej možno povedať, že existuje určitý súd, že dva plus dva sú štyri. Hovorím o aktuálnom výskyte viery v myslí konkrétneho človeka v konkrétnom časovom okamihu a analyzujem, o aký fakt ide. Ak sa spýtam „Aký je dnes deň?“ a odpoviete „Utorok“, v danej chvíli sa vo vašej myslí objavila viera, že je utorok. Dnes sa chcem zaoberať otázkou, akú formu má fakt, ktorý sa vyskytuje, keď niekto má vieru? Pravda, prvou predstavou, ktorú si človek prirodzene utvorí, býva, že viera je vzťahom k výroku [proposition]. „Verím výroku *p*.“ „Verím, že dnes je utorok.“ „Verím, že dva a dva sú štyri.“ Niečo také. Zdá sa, akoby išlo o vzťah medzi subjektom, ktorý verí, a výrokom. Tento názor nie je správny z niekoľkých dôvodov, ktoré rozoberiem. Musíte mať preto nejakú teóriu viery. Všimnite si napríklad výrok „Verím, že Sokrates je smrteľný“. Predpokladajme, že táto viera skutočne existuje. Tvrdenie, že existuje, je formuláciou faktu. Máte tu dve slovesá. Môžete mať viac sloviess, môžete mať ľubovoľný počet sloviess, väčší ako jeden. Môžem veriť, že Jones si myslí, že Sokrates je smrteľný. Tu máte viac než dve slovesá. Môžete ich mať ľubovoľné množstvo, ale nie menej ako dve. Všimnite si, že dve slovesá nemá len výrok, ale aj fakt vyjadrený výrokom má dve zložky, ktoré zodpovedajú slovesám. Kvôli stručnosti nazvem tieto zložky slovesami, lebo je veľmi ťažké nájsť výraz na označenie všetkých predmetov, ktoré denotujeme slovesami. Pravda, slovo „sloveso“ sa v tom prípade bude používať v dvoch významoch, ale nemyslím si, že by to viedlo k nejakým

nejasnostiam, ak si uvedomíte, že sa tak používa. Tento fakt (viera) je jeden. Nepodobá sa tomu, čo máme pri molekulárných výrokoch, kde máme (povedzme) „*p* alebo *q*“. To, že máte vieru, je len jediný fakt. To je zrejme na základe skutočnosti, že môžete veriť nepravde. Nepravdivé viery ukazujú, že nemôžete jednu časť oddeliť a dostať

Verím / Sokrates je smrteľný.

V súvislosti s týmito faktmi vznikajú niektoré otázky. Prvá z nich znie: Naozaj ide o plnohodnotné fakty alebo sa nejako dajú redukovať na vzťahy iných faktov? Naozaj treba nevyhnutne predpokladať, že existujú neredukovateľné fakty, ktoré sa takto verbálne vyjadrujú? Až donedávna som určite nepredpokladal, že tu vznikajú nejaké pochybnosti. Naozaj až donedávna som v tom nevidel problém. Stále verím, že existujú fakty tejto formy, ale chápem, že ide o dôležitú otázku, o ktorej treba hovoriť.

1. Sú viery atď. neredukovateľné fakty?

Skratka „atď.“ pokrýva uchopenie propozície; zahŕňa túžbu, chcenie, ľubovoľný postoj k propozícii. Zdá sa prirodzené, že človek verí propozícii, ale neprirodzené, že túži po propozícii, ale v skutočnosti ide len o predsudok. To, čomu veríte, a to, po čom túžite, majú v skutočnosti rovnakú povahu. Môžete túžiť po tom, aby sa vám zajtra podarilo zohnať cukor, a možno veríte, že ho zoženiete. Nie som si istý, či logická forma je tá istá aj v prípade chcenia. Som náchylný myslieť si, že chcenie sa viac podobá vnímaniu v tom, že smeruje priamo k faktom a vylučuje možnosť nepravdy. Túžba a viera majú v každom prípade tú istú logickú formu.

Pragmatisti a niektorí americkí realisti (ktorí sa nazývajú aj neutrálni monisti) celkom popierajú, že existuje viera v takom zmysle, o akom hovorím. Nepopierajú to explicitne, nepoužívajú rovnaký jazyk ako ja, a preto je ťažké porovnať ich postoje s názormi, ktoré zastávam. Prv než sa dajú určiť podobnosti a rozdiely medzi našimi názormi, treba ich tvrdenia preložiť do jazyka, ktorý sa viac-menej podobá nášmu jazyku. Ak si pozriete Jamesove práce v jeho *Essays in Radical Empiricism* alebo Deweyho práce v *Essays in Experimental Logic*, zistíte, že celkom popierajú, že existuje viera v našom zmysle. Používajú slovo „verit“, ale majú na mysli niečo celkom iné. Narazíte na názor nazvaný „behaviorizmus“, podľa ktorého platí, že keď poviete, že človek niečomu verí, máte na mysli, že sa správa istým spôsobom; to súvisí s Jamesovým pragmatizmom. James a Dewey by povedali: keď verím výroku, znamená to, že konám istým spôsobom, že moje správanie sa vyznačuje istými charakteristikami, a moja viera je pravdivá, ak správanie vedie

k požadovanému záveru, a je nepravdivá, keď k nemu nevedie. Ak prijmete ich názor, že viera ako izolovaný fenomén sa nevyskytuje, ich pragmatizmus bude úplne racionálne vysvetľovať pravdu a nepravdu. To je prvá vec, ktorú si treba všimnúť. Keby som sa týmto predmetom, ktorý patrí do psychológie, zaoberal do takej miery, do akej by si zaslúžil, dostal by som sa príliš ďaleko od logiky. Pre logiku je relevantný len v tom, že spochybňuje existenciu faktov s takou logickou formou, o akej hovorím. Problematika logickej formy, ktorá obsahuje dve alebo viaceré slovesá, demonštruje pozoruhodné prepojenie logiky s empirickým bádáním. Prirodzene, aj pri inej otázke sa môže ukázať, že empirické bádanie poskytuje príklady vecí s určitou logickou formou. Istotu, že veci s danou logickou formou existujú, vám môže dodať len príklad a hľadanie príkladu je empirická záležitosť. Empirické fakty sú do istej miery relevantné pre logiku. Domnievam sa, že teoreticky by niekto mohol vedieť, že určité formy existujú, a pritom by nepoznal nijaký príklad, ale prakticky, keď je v rovnakej situácii ako my, je to zrejme nereálne. Pokiaľ nenájdete príklad formy, nebudete vedieť, že takáto forma existuje. Ak nedokážem nájsť príklad s dvoma alebo viacerými slovesami, nebudete mať dôvod veriť teórii, podľa ktorej sa takéto formy vyskytujú.

V prácach o viere od ľudí ako James a Dewey vás hneď zarazí, že za predmet viery pokladajú niečo celkom iné ako ja. Predmetom viery je pre nich vždy vec. Myslia si, že veríte v Boha alebo Homéra: veríte v predmet. Majú takú predstavu. V bežnej reči sa často takto vyjadrujeme. Ako prvé predbežné priblíženie navrhujú, že vaša viera je pravdivá, keď takýto predmet existuje, a je nepravdivá, keď neexistuje. Netvrdím, že by to povedali presne tak, ale to by bol rámcový názor, ktorým by začali. Zrejme nepochopili fakt, že objektívnu stránku viery lepšie vyjadruje výrok než jedno slovo, a to podľa mňa má veľký vplyv na ich celkový pohľad na to, z čoho viera pozostáva. Podľa nich predmetom viery je jedna vec, ktorá môže alebo nemusí existovať, a nie vzťahy medzi predmetmi alebo to, že predmety majú vlastnosti. Tento názor sa mi zdá radikálne a absolútne nesprávny. Po *prvé* mnoho súdov nezapadá do tejto schémy a po *druhé* takto sa nedá vysvetliť nepravdivá viera, lebo keď veríte, že vec existuje, pričom neexistuje, vec tu nie je, nie je ničím a správnou analýzou nepravdivej viery nemôže byť, že ide o vzťah k niečomu, čo fakticky nie je. To je námietka proti predpokladu, že viera sa skladá len zo vzťahu k predmetu. Je jasné, že keď poviete „Verím v Homéra“, pričom nijaký Homér neexistoval, vaša viera nemohla byť o Homérovi, lebo nijaký „Homér“ neexistoval. Každý fakt, ktorý sa vyskytuje vo svete, sa musí skladať len zo zložiek, ktoré existujú, a nie zo zložiek, ktoré neexistujú. Keď teda poviete „Verím v Homéra“, uvedená analýza nemôže byť správna.

Správnou analýzou sa budem zaoberať pri teórii deskripcii.^c Teraz sa vrátim k teórii behaviorizmu, o ktorej som hovoril pred chvíľou. Predstavme si napríklad, že veríte, že vlak odchádza o 10.25. To znamená, že v istom čase sa vydáte na stanicu. Keď tam prídete o 10.24, budete utekať. Toto správanie tvorí vašu vieru, že vlak odchádza v danom čase. Keď vlak chytíte, vaša viera bola pravdivá. Ak vlak odišiel o 10.23, nechytíte ho a vaša viera je nepravdivá. To podľa nich tvorí vieru. Neexistuje nijaký jeden stav mysle, ktorý spočíva v kontemplácii o večnej pravde, že vlak odchádza o 10.25. To sa podľa nich týka aj najabstraktnejších vecí. Nemyslím si, že tento názor je udržateľný. Ťažko ho vyvrátiť, lebo je zakorenený a človek má pocit, že keď si ho dostatočne premyslí a uvedomí si jeho implikácie, môže sa mu zdať prijateľný. Aj tak ho však *nepokladám* za prijateľný. Súvisí s teóriou neutrálneho monizmu, podľa ktorej mentálne sa tvorí z toho istého materiálu ako fyzické, podobne ako poštový zoznam, v ktorom sú ľudia usporiadaní podľa miesta bydliska aj abecedne. Táto teória s tým súvisí. Nemám na mysli, že obhajcovia jednej teórie sa nevyhnutne hlásia aj k druhej teórii, ale mám na mysli, že obe teórie veľmi úzko súvisia. Ak chcete obhajovať tento názor, musíte objasniť vieru a túžbu, lebo veci tohto druhu sú mentálne javy. Zdajú sa veľmi vzdialené veciam vo fyzickom svete. Preto si ľudia dávajú prácu s odstraňovaním viery a jej redukcii na telesné správanie; a vaša viera v istý výrok bude pozostávať len zo správania vášho tela. To je veľmi zbežná formulácia podstaty tohto názoru. Umožní vám, aby ste vystačili bez mysle. Pravda a nepravda v tomto zmysle pozostáva zo vzťahu vášho telesného správania k určitému fakt, ktorý je cieľom vášho správania. Ak je vaše správanie uspokojivé vzhľadom na daný fakt, vaša viera bude pravdivá; ak nie je uspokojivé vzhľadom na daný fakt, bude nepravdivá. Logickou podstatou názoru je vzťah medzi dvoma faktmi, ktorý sa podobá kauzálnemu vzťahu, t.j. jedným faktorom je vaše telesné správanie a druhým faktorom je, že vlak odchádza o takom a takom čase, a celý jav tvorí vzťah oboch faktov. Výsledok má tú istú logickú formu ako v prípade príčiny, keď platí „Tento fakt zapríčinil tamten fakt“. Je to fakt celkom inej logickej formy ako fakty obsahujúce dve slovesá, o ktorých dnes hovorím.

Teória neutrálneho monizmu sa mi páči, lebo ilustruje Occamovu britvu. Vo filozofii som vždy chcel vystačiť s najmenším možným aparátom čiastočne preto, lebo sa tým znižuje riziko omylu, lebo nie je nevyhnutné popierať entity, ktoré netvrdíte, a teda čím menej entít predpokladáte, tým je menšie riziko omylu. Druhý dôvod azda trochu pochabý spočíva v tom, že každé zníženie počtu entít zvyšuje množstvo práce pre matematickú logiku, aby ste vytvorili veci, ktoré vyzerajú ako entity, ktoré sa zvyčajne

predpokladajú. Teória neutrálneho monizmu sa mi preto veľmi páči, ale do teraz bolo pre mňa veľmi ťažké, aby som jej uveril. Diskusiu o tejto otázke nájdete v niekoľkých statiach, ktoré som uverejnil v časopise *The Monist*,^f najmä v júli roku 1914, a v dvoch predchádzajúcich číslach. Chcel by som ich prepísať, lebo niektoré argumenty, ktoré som uviedol proti neutrálnemu monizmu, sú podľa mňa nesprávne. Najväčšiu dôveru som vkladal do argumentu o „egocentrických jednotlivinách“, o slovách ako „toto“, „ja“ a celej triede týchto výrazov, ktoré z univerza vyčleňujú jednotliviny na základe vzťahu k ich používateľovi, a tieto slová alebo jednotliviny, ktoré sa s nimi spájajú, sú prítomné v tej chvíli, keď o nich hovoríte. „Toto“, prirodzene, nazývam „egocentrickou jednotlivinou“. Ide o vlastné meno prítomného predmetu, na ktorý sa zameriava pozornosť, vlastné meno, ktoré nemá nijaký význam. Pravda, je viacznačné, lebo predmet pozornosti sa vždy mení od jedného okamihu k druhému a od jedného človeka k druhému. Ak sa celkom chcete zbaviť vedomia, pokladám za veľmi ťažké vysvetliť, čo myslíte slovom „toto“, čo spôsobuje absenciu nestrannosti. Mohli by ste povedať, že v celkom fyzickom svete by bola nestrannosť úplná. Všetky úseky času a všetky oblasti priestoru by boli rovnako egocentrické. V skutočnosti však vyčleňujeme určité fakty, minulé a budúce, a všetky veci tohto druhu. Všetky sa sústreďujú okolo „tohto“ a nie je mi jasné, ako na pôde neutrálneho monizmu možno narábať so slovom „toto“. Netvrdím to dogmaticky, len mi nie je jasné, ako sa to dá urobiť. Do konca tejto prednášky budem predpokladať, že existujú fakty ako viery, želaní atď. Trvalo by celú prednášku, keby som sa týmto problémom mal zaoberať dôkladne. Od tohto exkurzu do psychológie, za ktorý sa vám ospravedlňujem, prechádzame k čisto logickým otázkam.

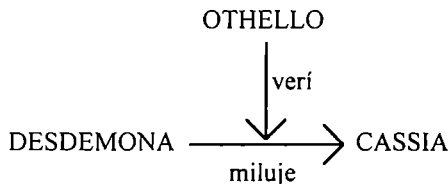
2. Aký je status p vo „Verím, že p“?

Nemôžete povedať, že veríte vo *fakty*, lebo vaše viery môžu byť niekedy nepravdivé. Môžete povedať, že *vnímate* fakty, lebo pri vnímaní sa nemôžete myliť. Omyl je vylúčený, nech ide o akékoľvek fakty. Nemôžete teda povedať, že veríte vo fakty. Musíte povedať, že veríte v *propozície*. Je neprijemné, že *propozície* zjavne nie sú ničím. Nejde teda o správne vysvetlenie. Moje tvrdenie „*Propozície* zjavne nie sú ničím“ nemusí byť celkom jasné. V istom období som sa domnieval, že *propozície* existujú, ale nie je podľa mňa prijateľné povedať, že okrem faktov existujú aj tieto podivné veci, napríklad „že dnes je streda“, keď je dnes utorok. Neverím, že sa vyskytujú v skutočnom svete. Tomu človek nemôže veriť a myslím si, že žiadny človek s vyvinutým zmyslom pre realitu si to nedokáže predstaviť. Štúdium logiky naráža na problém, že je neuveriteľne abstraktné a zaoberá sa najabstrakt-

nejšími vecami, ktoré si možno predstaviť, ale aj tak v ňom nemôžete úspešne pokračovať, ak nemáte zmysel pre realitu. V logike musíte disponovať pomerne vyvinutým zmyslom pre realitu. Myslím si, že v opačnom prípade upadnete do fantazirovania. Meinongovi podľa mňa zmysel pre realitu chýba. Tvrdí, že čosi ako okrúhly štvorec je, ale neexistuje, ba dokonca ani nesubsistuje. Napriek tomu taký predmet je, a keď poviete „Okrúhly štvorec je fikcia“, predmet „okrúhly štvorec“ a predikát „fikcia“ podľa neho sú. Nikto so zmyslom pre realitu by tento výrok tak neanalyzoval. Pochopil by, že ho treba analyzovať tak, aby sa okrúhly štvorec nestal zložkou propozície. Podľa mňa je obľudné predpokladať, že v skutočnom svete prírody sa nachádza celá množina nepravdivých propozícií. Nemôžem sa donútiť akceptovať tento predpoklad. Neverím, že sú v takom zmysle ako fakty. Zdá sa mi, že fakt, že „dnes je utorok“, má iný stupeň reality ako predpoklad, „že dnes je streda“. Keď hovorím o propozícii „že dnes je streda“, netvrdím, že sa bude vyskytovať taký stav mysle, v ktorom si budete myslieť, že je streda, ale hovorím o teórii, podľa ktorej jestvuje čosi, čo má logickú povahu a vôbec neobsahuje myseľ; nepravdivú propozíciu podľa mňa nemôže pokladať za takúto vec. Myslím si, že nepravdivá propozícia sa vždy musí podrobiť analýze, treba ju rozdeliť, rozkúskovať a ukázať, že ide len o jednotlivé zložky jedného faktu, v ktorom sa nepravdivá propozícia pri analýze stratila. Spomínam to len na základe toho, čo nazývam zmyslom pre realitu. Mal by som sa stručne zmieniť o „realite“. Je to vágne slovo a väčšinou sa používa nesprávne. Najlepšie môžem vysvetliť, čo chápem pod realitou, tak, že mám na mysli všetko, čo treba spomenúť pri úplnom opise sveta; to vyjadruje, čo mám na mysli. Nemyslím si však, že pri úplnom opise sveta treba uvádzať nepravdivé propozície. Nepravdivé viery, nepravdivé predpoklady, ale aj túžby po tom, čo nenastalo, treba spomenúť, ale nie nepravdivé propozície. Správnym vysvetlením toho, o čo ide, teda nemôže byť tvrdenie, že veríte v nepravdivú propozíciu. Nedá sa správne povedať „Verím propozícii p “ a chápať to ako dvojargumentový vzťah medzi mnou a p . Logická forma je tá istá, či veríte pravdivej alebo nepravdivej propozícii. Vieru preto nemôžete pokladať za dvojargumentový vzťah medzi vami a propozíciou. Propozíciu musíte rozanalyzovať a vašu vieru chápať inak. Viera preto neobsahuje propozíciu ako svoju zložku, ale jej zložkami sú len zložky propozície. Keď veríte, nemôžete povedať „Čo je to, čomu veríš?“ Na túto otázku neexistuje odpoveď, t.j. neexistuje jedna vec, ktorej veríte. „Verím, že dnes je utorok.“ Nemusíte predpokladať, že „že dnes je utorok“ je jeden predmet, ktorému verím. To by bola chyba. To nie je správna analýza, hoci z lingvistického hľadiska je výhodná, a možno ju udržať, ak si človek myslí, že to nie je pravda.

3. Ako opísať logickú formu viery?

Pokúsím sa objasniť stavbu viery. Nie je to jednoduché. Pre vieru nemôžete zostaviť akúsi priestorovú mapu. Priestorovú mapu môžete zostrojiť pre atomárny fakt, ale nie pre vieru, jednoducho preto, že priestorové vzťahy sú vždy atomárne alebo majú atomárne zložky. Pokúsím sa ilustrovať, čo mám na mysli. Myšlienka spočíva v tom, že súd obsahuje dve slovesá, pričom obe slovesá sa musia vyskytovať ako slovesá, lebo ak niečo je slovesom, nemôže sa vyskytovať inak, len ako sloveso. Predpokladajme, že „*A* verí, že *B* miluje *C*“. „Othello verí, že Desdemona miluje Cassia.“ Táto viera je nepravdivá. Narádzate na čudný stav vecí, v ktorom sa sloveso „miluje“ vyskytuje v propozícii, a zdá sa, že spája Desdemonu s Cassiom, hoci to tak v skutočnosti nie je, ale aj tak vystupuje ako sloveso, vystupuje práve tak, ako by malo vystupovať sloveso. Mám tým na mysli, že keď *A* verí, že *B* miluje *C*, na tom mieste, kde sa vyskytuje „miluje“, musíte mať sloveso. Nemôže sa tam nachádzať podstatné meno. Preto je jasné, že podriadené sloveso (t.j. iné sloveso ako slovo „verit“) vystupuje ako sloveso a zrejme spája dva argumenty, ale v skutočnosti tak to nie je, ak je súd nepravdivý. V tom spočíva záhada v súvislosti s povahou viery. Všimnite si, že vždy, keď sa priblížite k teórii omylu, narazíte na problém, ako chápať omyl a pritom nepredpokladať existenciu neexistujúceho. Myslím si, že každá teória omylu skôr alebo neskôr sama stroskotá na predpoklade existencie neexistujúceho. Keď poviem „Desdemona miluje Cassia“, zdá sa, akoby jestvovala neexistujúca láska medzi Desdemonou a Cassiom, ale to je rovnako nesprávne ako neexistujúci jednorožec. Celú teóriu súdu teda treba vysvetliť inak. Dostávam sa k otázke zobrazenia. Predstavme si takéto zobrazenie:

Otázka zostavenia mapy nie je taká zvláštna, ako by sa mohlo zdať, lebo je časťou teórie symboliky. Je dôležité rozlíšiť, kedy a v čom je symbolika nesprávna. Nesprávna je vtedy a v tom, že symbol zachytáva vzťah spájajúci tieto dve veci, ktorý ich však v skutočnosti nespája. V priestore sa nedá zachytiť nič, čo má tú istú logickú formu ako viera. Keď poviem „tá istá logická forma“, mám na mysli, že jednu entitu možno dostať z druhej tak, že zložky

prvej z nich sa nahradia novými argumentmi. Veta „Desdemona miluje Cassia“ má takú istú formu ako „ A je napravo od B “. Majú tú istú formu a tvrdím, že nič, čo sa vyskytuje v priestore, nemá takú istú formu ako viera. Dospeli sme k veci nového druhu, k novému zvieratú pre naše zoo, nie k inému exempláru existujúceho druhu, ale k novému druhu. Objavil to pán Wittgenstein.

Z logického hľadiska sú viery veľmi záhadné. Jednou podivnosťou je, že môžete veriť propozíciám všetkých foriem. Môžem veriť, že „Toto je biele“ a „Dva a dva sú štyri“. Ide o celkom rôzne formy, ale aj tak možno veriť obom. Keďže formy propozícií, ktorým sa verí, sú veľmi rozdielne, aktuálny výskyt sotva má v oboch prípadoch tú istú logickú formu. Preto sa zdá, že vo všetkých rôznych prípadoch nemôže ísť z logického hľadiska len o jednu vieru, ale ju treba rozlišovať podľa povahy propozícií, ktorým sa verí. Fakty „Verím v p “ a „Verím v q “ pokiaľ p a q nemajú tú istú logickú formu nemajú tú istú logickú formu v takom zmysle, ktorý som spomínal pred chvíľou, teda v tom zmysle, že z „Verím v p “ možno odvodiť „Verím v q “ nahradením zložiek jedného výroku zložkami druhého výroku. To znamená, že viera nemôže byť len jedného druhu. V závislosti od toho, čomu sa verí, viera musí mať rôzne logické formy. Zdanlivá rovnakosť viery v rôznych prípadoch je preto viac-menej iluzórna.

V tejto súvislosti musím zdôrazniť dve hlavné veci. *Po prvé* propozíciu, ktorej sa verí, nemožno pokladať za nezávislú entitu, ktorá vstupuje do výskytu viery ako samostatná jednotka. *Po druhé* podriadené sloveso nemôže byť na jednej úrovni s jeho argumentmi, pričom by vystupovalo ako predmet viery. V tomto bode bola teória súdu, ktorú som publikoval pred niekoľkými rokmi,⁵ podľa mňa príliš zjednodušujúca, lebo vtedy som objektové sloveso chápal tak, akoby sa spolu s argumentmi dalo pokladať za objekt, akoby „miluje“ mohlo byť na rovnakej úrovni ako Desdemona a Cassio, ako argument vzťahu „verit“. Preto som v tejto prednáške toľko zdôrazňoval fakt, že tu vystupujú aspoň dve slovesá. Dúfam, že ospravedlníte skutočnosť, že veľká časť prednášky má hypotetickú povahu a upozorňuje sa v nej na ťažkosti. Tento problém nie je jednoduchý a nevenovala sa mu veľká pozornosť. Až donedávna pri skúmaní povahy viery prakticky nikto nevyužíval logický aparát, a preto si diskusiu sotva uľahčíme a v mnohých otázkach sa musíme uspokojiť s tým, že namiesto formulácie jasných riešení poukážeme skôr na ťažkosti.

4. Terminologická otázka

Ako by sme mali nazvať slovesá „verit“ a „želať si“ atď.? Chcel by som ich nazvať „propozičné slovesá“. Toto meno navrhujem len kvôli pohodlnosti, lebo *forma* týchto slovies spočíva v tom, že spájajú predmet s propozíciou. Ako som vysvetlil, ich skutočnou úlohou nie je práve toto, ale je pohodlné nazývať ich propozičné slovesá. Môžete ich nazvať „postojmi“, ale tento termín sa mi nepáči, lebo je psychologický, a hoci všetky prípady v našej skúsenosti sú psychologické, niet dôvodu predpokladať, že všetky slovesá, o ktorých hovorím, sú psychologické. Takýto predpoklad nie je odôvodnený. Mali by sme vždy pamätať na Spinozovo nekonečné množstvo atribútov Boha. Je celkom pravdepodobné, že vo svete sa vyskytujú analógie jeho nekonečných atribútov. Nie sme s nimi oboznámení, ale niet dôvodu predpokladať, že mentálne a fyzické vyčerpávajú celé univerzum. Takže nikdy sa nedá povedať, že všetky veci ľubovoľného logického druhu sú takej a takej povahy, ktorá nie je logická: o svete neviete dostatočne veľa, aby ste to povedali. Preto nenavrhum, že všetky slovesá, ktoré majú rovnakú formu ako viera alebo želanie, sú psychologické. Môžem povedať len to, čo viem.

Všimol som si, že v sylabách som uviedol, že sa dnes budeme zaoberať pravdou a nepravdou, ale veľa špecifického sa o nich nedá povedať, lebo na ne neustále narážame. Ako prvé pokladáme za pravdivé alebo nepravdivé propozície a propozície nie sú ničím. Viera je však rovnako pravdivá alebo nepravdivá ako propozícia, takže vo svete naozaj existujú fakty, ktoré sú pravdivé alebo nepravdivé. Pred chvíľou som povedal, že fakty sa nedajú rozlišovať na pravdivé a nepravdivé. Toto rozlíšenie však existuje v prípade špeciálnej triedy faktov, ktoré nazývame „viery“, v tom zmysle, že konkrétna viera môže byť pravdivá alebo nepravdivá, hoci ide o fakt. Niektorí *by mohli* nazývať želanía nepravdivé vtedy, keď si niekto želá niečo, čo sa nestane. Pravdivosť alebo nepravdivosť závisí od danej propozície. Som náchylný myslieť si, že na rozdiel od viery ide vnímanie k faktu priamo, nie cez propozíciu. Prírodzene, keď vnímate fakt, nevystavujete sa omylu, lebo keď je vaším objektom fakt, omyl je vylúčený. Myslím si, že verifikácia v poslednej inštancii sa vždy redukuje na vnímanie faktov. Logická forma vnímania sa odlišuje od logickej formy viery práve v tom, že doňho vstupuje *fakt*. To vyvoláva ešte mnoho logických ťažkostí, ktorým sa nebudem venovať, ale myslím si, že sami vidíte, že aj vnímanie obsahuje dve slovesá ako viera. Domnievam sa, že chcenie sa logicky odlišuje od túžby, práve tak ako sa vnímanie odlišuje od viery. Diskusia o tomto názore by nás však odviedla od logiky.

(pokračovanie)

Z anglického originálu preložil Marián Zouhar

POZNÁMKY PREKLADATEĽA

* Anglicky *proposition*. Russellovo používanie termínu „proposition“ je zaťažené viacznačnosťou. Na jednej strane mu zodpovedá slovenský výraz „výrok“, t.j. vzťahuje sa na jazykovú entitu. Takisto sa možno stretnúť s použitím tohto termínu v zmysle významu konkrétneho použitia výroku, teda označuje mimojazykovú entitu. Niekedy sa tento termín dokonca vzťahuje na výrok a jeho význam dohromady. Z prekladateľského hľadiska je problémom nielen používanie jedného výrazu pre rôzne veci, ale v Russellovom prípade je to aj skutočnosť, že dôsledne neodlišuje tieto rozličné významy, ba dokonca v jednej vete sa možno stretnúť so slovom „proposition“ v rôznych použitíach. V tých kontextoch, v ktorých je jasné, že Russell týmto výrazom označuje výroky, budem ho prekladať výrazom „výrok“; v kontextoch, v ktorých sa vzťahuje na význam výroku, použijem termín „propozícia“. Ak nebude celkom zrejme, ktorý prípad má Russell na mysli, použijem výraz „propozícia“, prípadne „výrok“, ale v hranatej zátvorke uvediem originálny výraz: „výrok [proposition]“.

^b „T“ je skratka slova „true“, „pravdivý“, a „F“ je skratka slova „false“, „nepravdivý“. Túto Russellovu notáciu som nechal nezmenenú, lebo niekedy sa používa aj u nás. Pravdivostná hodnota pravda sa zvykne označovať aj číslom 1 alebo písmenom P, kým nepravda sa označuje číslom 0 alebo písmenom N.

^c Pozri niektoré práce publikované po roku 1905: napríklad: On Denoting. In: *Mind* 14, 1905, 479-493 (slovenský preklad: O označovaní. In: *Organon* F 2, 1995, č. 2, 137-151); a *Principia Mathematica*, zv. I, Cambridge University Press, Cambridge 1910, 3. kapitola úvodu.

^d Pozri Filozofiu logického atomizmu (1). In: *Organon* F 7, 2000, č. 1, poznámku prekladateľa e, v ktorej sa hovorí o Russellovom používaní termínu „belief“.

^e V šiestej prednáške. Pozri aj literatúru v poznámke c.

^f Russell má na mysli state: Preliminary Description of Experience. In: *The Monist* 24, 1914, č. 1, 1-16; Neutral Monism. In: *The Monist* 24, 1914, č. 2, 161-187; Analysis of Experience. In: *The Monist* 24, 1914, č. 3, 435-453. Pôvodne ich Russell plánoval zaradiť ako prvé tri kapitoly pripravovanej monografie o teórii poznania, ktorá však za jeho života nevyšla. Všetky tri state boli neskôr publikované pod spoločným názvom „On the Nature of Acquaintance“. In: *Logic and Knowledge. Essays, 1901-1950*. R. C. Marsh (ed.), George Allen and Unwin, London 1956, 127-174. Spomínaná monografia bola publikovaná až z pozostalosti roku 1984 (*The Theory of Knowledge. The 1913 Manuscript*. E. R. Eamesová (ed.), Routledge, London and New York).

^g Ide pravdepodobne o stať Poznanie na základe oboznámenosti a poznanie z deskripcie. In: *Organon* F 4, 1997, č. 3, 264-278. Relevantná pasáž sa zrejme nachádza na s. 270-271 tohto slovenského prekladu.